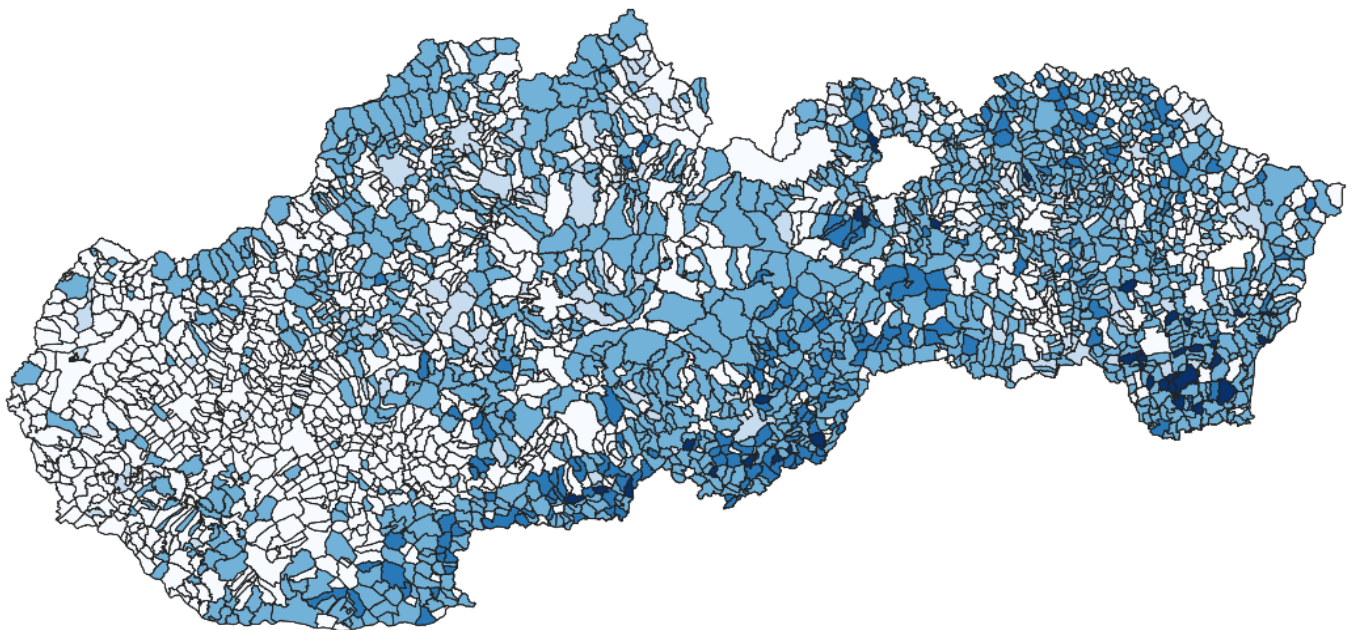


ENERGETICKÁ CHUDOBA 2024



Prognostický ústav,
Centrum spoločenských a psychologických vied,
Slovenská akadémia vied,
jún 2024

Autor: Dušana Dokupilová, Prognostický ústav CSPV SAV

Kontakt:

dusana.dokupilova@savba.sk

Ako citovať túto správu:

Dokupilová, D. (2024). *Energetická chudoba 2024, PÚ CSPV SAV.*

Mapa na obálke: Rizikové obce pre ohrozenie energetickou chudobou na základe Indexu ohrozenia

Grafika: Martina Repíková

© Bratislava, Prognostický ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied, Slovenská akadémia vied, 2024



Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Pod'akovanie

Táto publikácia vznikla na základe spolupráce so spoločnosťami Slovenský plynárenský priemysel, a.s., Západoslovenská distribučná, a.s., ZSE Energia, a.s., Stredoslovenská energetika, a.s., Stredoslovenská distribučná, a.s. a Východoslovenská distribučná, a.s..

Moja vďaka patrí aj:

- Ladislavovi Bírovi z Banskobystrického samosprávneho kraja za umožnenie hlbšieho vhl'adu do problému energetickej chudoby najmä na Gemeri,
- Richardovi Pakšimu z Budov pre budúcnosť – za pomoc a usmernenie pri prepočtoch energetickej efektívnosti, nákladov na rekonštrukciu a vyčíslenia nákladov na vykurovanie,
- sociálnym pracovníčkam a pracovníkom, starostom, mnohým ľuďom a členom rôznych organizácií, ktorí si našli čas na rozhovor a poskytli svoju skúsenosť a pohľad na problém.

Obsah

Podakovanie.....	3
Úvod	5
Medzinárodné porovnanie.....	6
Energetická chudoba – čo je to a kto je ňou ohrozený	10
Energetická chudoba – kto je ňou ohrozený	12
Očakávané náklady na rekonštrukcie.....	16
Nahliadnutie do problematiky zvyšovania energetickej efektívnosti a s tým spojených nákladov	16
Predplatená elektrina ako nástroj na riešenie energetickej chudoby.....	18
Výhody predplatenej elektriny	18
Riziká a možné riešenia	19
Negatíva a možné riešenia	20
Skúsenosti s využívaním predplatenej elektriny	21
Energetická zraniteľnosť	23
Záver.....	24
Použitá literatúra.....	25

Úvod

Energetická chudoba je charakterizovaná stavom, keď si domácnosť nemôže dovoliť udržiavať vo svojom bývaní vhodnú teplotu. Najčastejšie je spojená s nedostatkom finančných prostriedkov na úhradu výdavkov za energie alebo keď príjmy domácnosti nedostatočne kryjú jej výdavky na energie, čo znamená, že po úhrade nákladov za energie domácnosti zostane nedostatočné množstvo finančných prostriedkov na pokrytie základných životných potrieb. V rámci Európy patrí Slovensko medzi krajiny s najvyšším podielom výdavkov na energie k disponibilným príjmom. Aj na základe toho je odôvodnené pokladať energetickú chudobu za problém významne ovplyvňujúci slovenskú spoločnosť spojenú s potrebou riešiť ho.

Táto publikácia nadväzuje na našu štúdiu z roku 2023 a predstavuje ďalšie výstupy našich poznatkov ohľadom energetickej chudoby. Využitím dát zo zisťovania EÚ SILC a Rodinných účtov za rok 2022 sme aktualizovali situáciu na Slovensku – podiel a zastúpenie energeticky chudobných domácností spolu s hlbšou analýzou niektorých výdavkových položiek. Súčasne predkladáme hlbšiu štúdiu k jednému z prostriedkov riešenia energetickej chudoby – kreditného systému.

Zmena oproti predchádzajúcej štúdii:

- Aktualizácia na základe najnovších dát a poznatkov z oblasti energetickej chudoby.
- Mierna zmena definície energetickej chudoby - používa sa mediánový príjem domácnosti vypočítaný na základe EÚ SILC, ktorý je používaný aj napr. pri určení hranice chudoby.
- Zavedenie pojmu energeticky zraniteľná domácnosť – taká, ktorá je v ohrození energetickou chudobou vzhľadom na okolnosti – sklon k nízkym príjmom, vysokým výdavkom na energie, nízkou energetickou efektívnosťou obydlia.
- Analýza kreditného systému pre odber elektriny.

Medzinárodné porovnanie¹

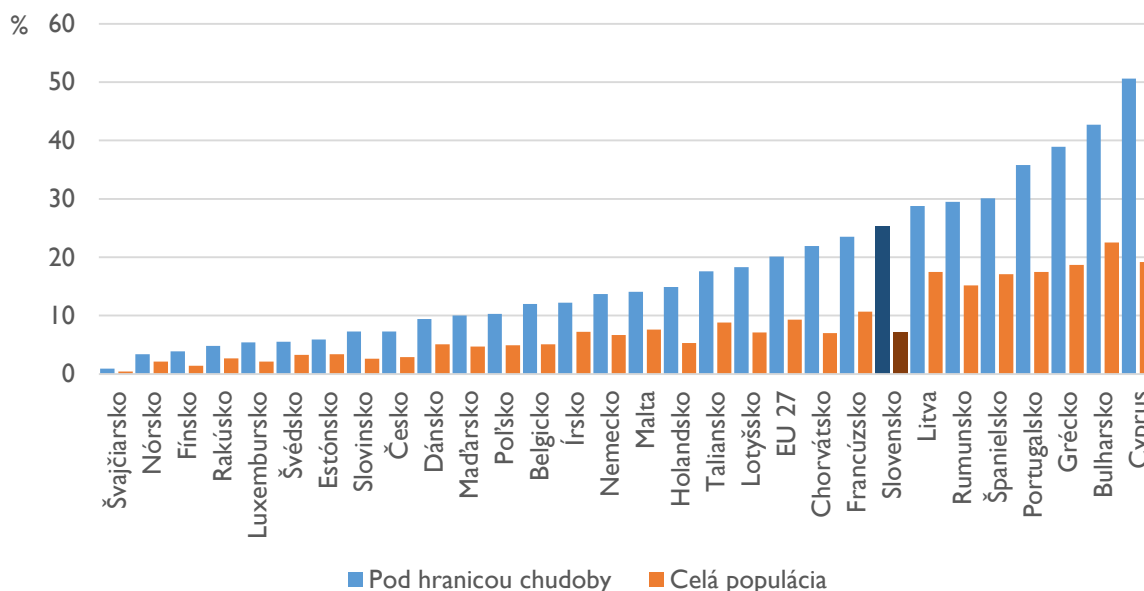
Podľa SOBD 2021 má Slovensko:

- 5 449 270 obyvateľov,
- 1 833 150 bytových domácností,
- 1 234 592 rodinných domov,
- 2 235 586 bytov (v rodinných a bytových domoch a iných budovách a objektoch).

Jedným z indikátorov, ktoré môžu vypovedať o energetickej chudobe je schopnosť/neschopnosť udržať si primerané teplo v domácnosti. Hovorí o podiele domácností, ktoré si nemôžu dovoliť udržiavať primeranú teplotu vo svojej domácnosti, dostatočne vykurovať príbytok z hľadiska nedostatku financií. Je potrebné si uvedomiť, že tento indikátor je subjektívny a odpoveď naň závisí od rôznych faktorov – aj na základe porovnania sa s blízkymi, susedmi, od zdravotného stavu, veku, atď.

Napriek tomu, že sme na základe dát o neschopnosti udržať si v domácnosti primerané teplo z roku 2022 nepatrili k najohrozenejším krajinám, čo sa týka celej populácie, v skupine domácností pod hranicou chudoby sme sa zaradili medzi najohrozenejšie krajiny po južných krajinách ako Cyprus, Španielsko a Portugalsko. V týchto krajinách mnohé domácnosti nemajú žiadne vykurovacie zariadenie, resp. domácnosti disponujú len prenosnými ohrievačmi. Súčasne v týchto krajinách domácnosti čelia vysokým letným teplotám, ktoré sú ťažko zvládnuteľné bez klimatizačných zariadení. Na Slovensku si každá štvrtá domácnosť pod hranicou chudoby nemôže udržať vo svojom obydľí dostatočné teplo. V susedných krajinách je tento podiel výrazne nižší – v Poľsku a Maďarsku 10% domácností, v Česku 7% a v Rakúsku 5% domácností, ktoré sú pod hranicou chudoby, má problém s vhodnou teplotou vo svojom obydľí.

Graf I: Neschopnosť udržiavať v obydľí primerané teplo (2022)

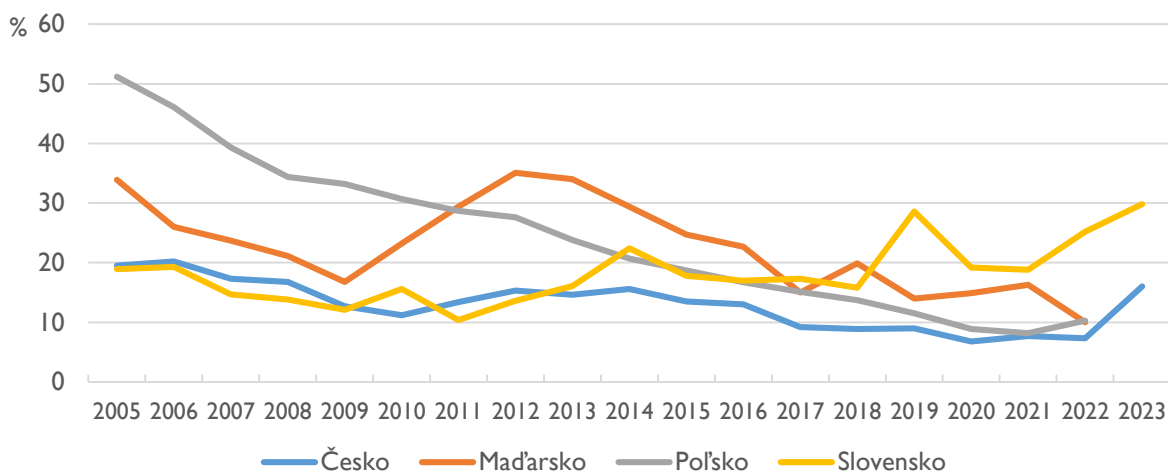


Zdroj dát: Eurostat

¹ V analýzach boli použité najnovšie dáta dostupné v čase uverejnenia štúdie.

Nepriaznivý je aj vývoj v čase. V susedných krajinách podiel domácností neschopných zachovať si v byte primerané teplo v časti populácie pod hranicou chudoby v priebehu ostatných 20 rokov klesá – v Poľsku z 51% v roku 2005 na 10% v roku 2022, v Maďarsku z 34% na 10% v tom istom časovom období a v Česku z 19,5 v roku 2005 na 7% v roku 2022 a 16% v roku 2023. Na Slovensku môžeme sledovať nárast z 19% v roku 2005 na 25% v roku 2022 a 30% v roku 2023. (Graf 2)

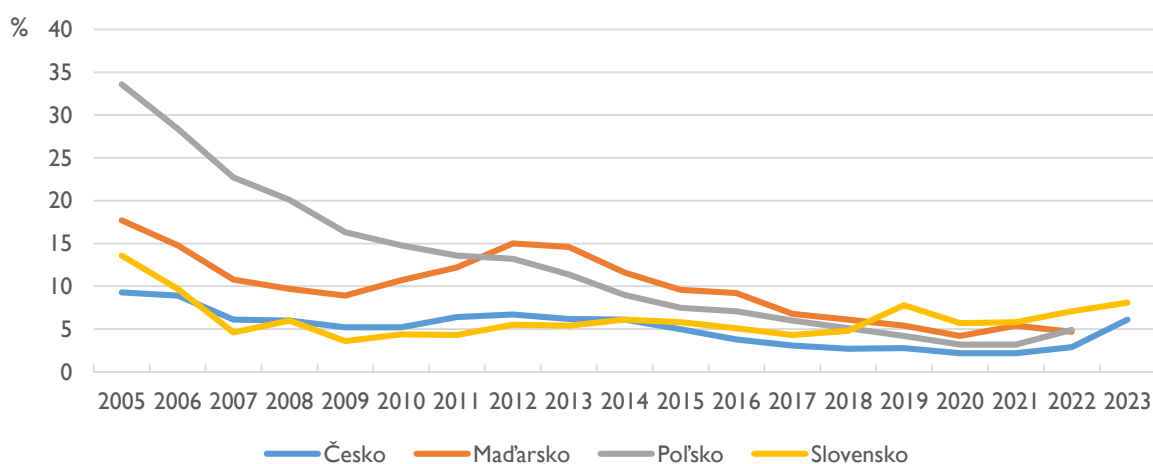
Graf 2: Neschopnosť udržiavať v obydli primerané teplo pre obyvateľstvo pod hranicou chudoby



Zdroj dát: Eurostat

Podobnú situáciu je možné pozorovať aj v celkovej populácii. V porovnaní s rokom 2005 je v súčasnosti menej domácností, ktoré si nevedia udržať vo svojom obydli dostatočné teplo, ale od roku 2010 dochádza k nárastu takýchto domácností a v porovnaní so susednými krajinami máme najväčší podiel takto ohrozených domácností – na Slovensku 7%, v Poľsku 5%, v Maďarsku 4.7% a v Česku 3% v roku 2022. (Graf 3)

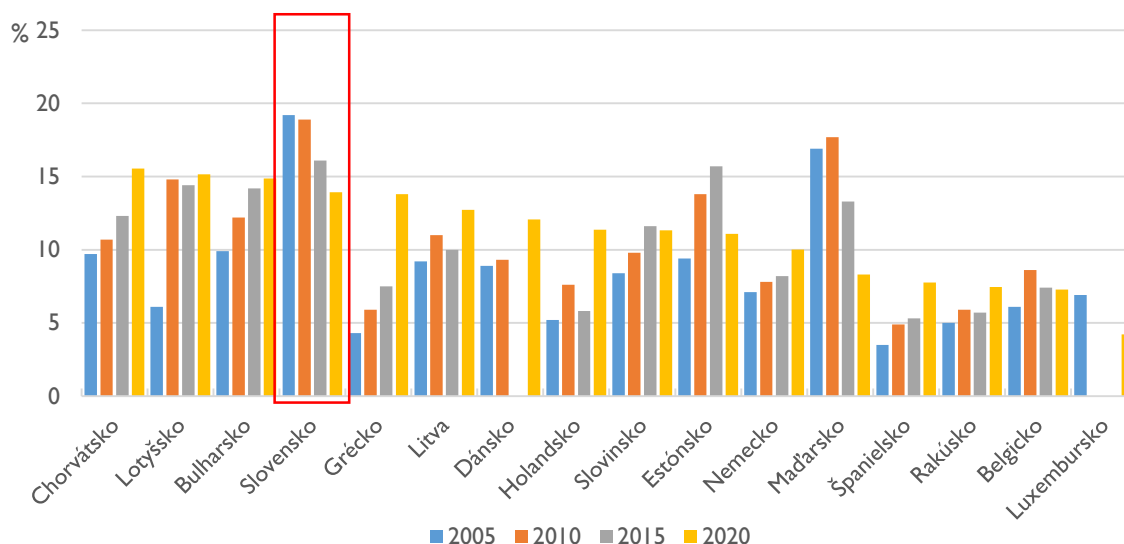
Graf 3: Neschopnosť udržiavať v obydli primerané teplo v celkovej populácii



Zdroj dát: Eurostat

Výdavky na energiu², ktoré sú jedným z indikátorov energetickej chudoby a exaktnejšie vypovedajú o probléme, sú osobitnou kategóriou, kde sa zaťaženie slovenských domácností výrazne prejavuje v medzinárodných porovnaníach. Slovensko je krajinou s jedným z najvyšších podielov výdavkov na energiu³ ku disponibilným príjmom. Domácnosti s najnižším príjmom dajú priemerne na energiu 13.9 % zo svojich príjmov. V Chorvátsku, ktoré je najviac vystavené vysokým výdavkom za energiu, dajú domácnosti priemerne 15.5 % svojich príjmov na energiu. V Luxembursku aj najzraniteľnejšie domácnosti na energiu vydajú len 4.2 % zo svojich príjmov. (Graf 4)

Graf 4: Podiel výdavkov na energiu pre 20% domácností s najnižšími príjmami



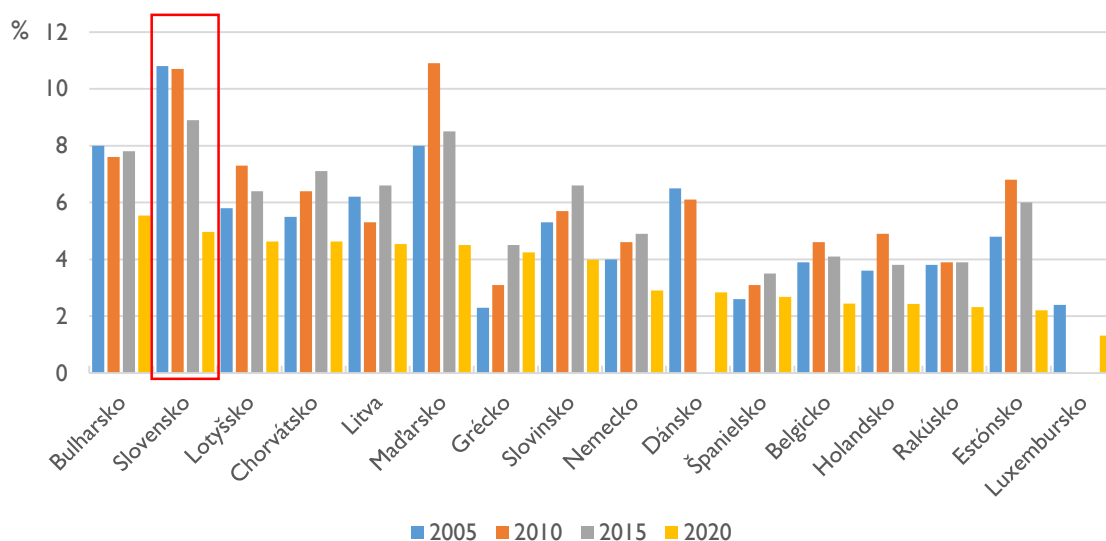
Zdroj: Energy Poverty Advisory Hub podľa EÚ SILC, 2020

Ostatné skupiny slovenského obyvateľstva (mimo 20 % najchudobnejších) sú v porovnaní s inými krajinami Európy v horšej situácii – po Bulharsku dávajú na energiu najvyšší podiel zo svojich príjmov. Aj domácnosti s najvyššími príjmami musia dať na energiu viac ako najchudobnejšie domácnosti v Luxembursku – takmer 5 % svojich príjmov (Graf 5). Situácia na Slovensku sa v ostatnom období mierne zlepšila najmä v skupine najchudobnejších domácností. Kým v prieskume z roku 2015 dali najchudobnejšie domácnosti na energiu 16.1 % zo svojich príjmov, v roku 2020 13.9 %. Pri pätine domácností s najvyššími príjmami pokleslo zaťaženie výdavkami na energiu z 8.9 % v roku 2015 na 4.96 % v roku 2020. Aj napriek postupnému znižovaniu majú slovenské domácnosti výrazný problém so zaťažením výdavkami na energiu, s tým že v súčasnosti môže byť situácia zhoršená v dôsledku nárastu cien energií.

² Výdavkami na energiu v domácnostiach sa rozumejú výdavky na kúrenie a chladenie, ohrev teplej vody, svietenie a používanie elektrospotrebičov, varenie a iné. Uvažuje sa o všetkých zdrojoch energie – elektrina, plyn, teplo, biomasa, pevné palivá. Tieto údaje však nemusia presne vyjadrovať skutočnú situáciu, keďže najmä údaje o spotrebe biomasy nie sú systematicky zbierané.

³ V nasledovnom texte budeme rozlišovať energiu podľa zdroja, z ktorého pochádza- elektrickú energiu, energiu z plynu dreva, slnka.... Preto sa budeme vyjadrovať v množnom čísle.

Graf 5: Podiel výdavkov na energie pre 20% domácností s najvyššími príjmami



Zdroj: Energy Poverty Advisory Hub podľa EÚ SILC, 2020

Najnovšie dáta z Rodinných účtov 2022 hovoria, že slovenská domácnosť dá priemerne 10.3 % svojho príjmu na energie. Ak však prihliadneme na počet členov domácnosti (počítame s ekvivalentným príjmom), podiel sa zvýši na 19 %, čo znamená, že **domácnosť musí do energií investovať pätinu svojich disponibilných príjmov**. Toto číslo považujeme za vypovedajúcejšie o skutočnosti, keďže početnosť a členenie domácnosti je veľmi dôležitým faktorom určujúcim jej výdavky.

Aj napriek energetickej kríze a vysokým cenám elektriny a plynu na európskych trhoch, zostali ceny za dodávku elektriny aj plynu pre domácnosti v rokoch 2023 a 2024 vďaka osobitným opatreniam a zastropovaniu cien vládou, na takmer rovnakej úrovni ako v roku 2022.

Napriek miernemu zvýšeniu cien energií môžeme na základe predchádzajúceho vývoja a stavu slovenských domácností povedať, že ceny energií nemôžeme považovať za primárnu príčinu energetickej chudoby v SR. Tá je spôsobená inými faktormi, ktoré je potrebné identifikovať a zamerať sa na ich cielené riešenie. Do úvahy pritom treba brať aj vývoj v rámci EÚ. Ak je cieľom EÚ vytvorenie jednotného trhu s elektrinou a plynom a zavedenie jednotnej energetickej politiky (napr. z hľadiska zdanenia jednotlivých druhov energií), nemožno očakávať, že ceny energií v SR budú signifikantne nižšie ako v okolitých krajinách. **V prípade, že nárast cien energií bude vyšší ako rast príjmov, sa dá očakávať nárast podielu ľudí v energetickej chudobe.**

Jedným z kľúčových dôvodov zlej situácie medzi slovenskými domácnosťami je výška príjmov. Druhým, podstatným dôvodom, je nedostatočná energetická efektívnosť obydli, ktorá je naviazaná najmä na výšku príjmov, ale aj na nedostatočné povedomie o potrebe zvyšovania energetickej efektívnosti, ale aj komplikovaný prístup k zabezpečeniu a spolufinancovaniu zlepšovania efektívnosti.

Energetická chudoba – čo je to a kto je ňou ohrozený

Na základe doterajších analýz, vychádzajúc aj z predchádzajúcej Hĺbkovej analýzy energetickej chudoby⁴ sa na základe dostupných dát dá za energeticky chudobnú považovať domácnosť:

A) Domácnosť je ohrozená energetickou chudobou vtedy, ak jej po úhrade celkových nákladov na energie (a vodného a stočného⁵) zostane menej než 1,5 násobok životného minima⁶ a súčasne jej celkový čistý ročný ekvivalentný disponibilný príjem (prepočítaný na počet členov domácnosti)⁷ je menší ako národný medián (8818 EUR za rok 2022 podľa oficiálnych údajov ŠÚ SR).

B) Súčasne domácnosť, ktorá prejavuje známky hospodárneho správania sa t.j. má ročné náklady na energie⁸ pod polovicou národného mediánu⁹ (na domácnosť 903 EUR v roku 2022 podľa štatistického zisťovania Rodinné účtu) a súčasne jej celkový ekvivalentný disponibilný príjem je nižší ako 60% národného mediánu, patrí do skupiny domácností ohrozených skrytou energetickou chudobou.

C) Domácnosť bez fyzického prístupu k elektrickej energii (tu je potrebné prehodnotiť napr. domácnosti, ktoré sa dobrovoľne rozhodli žiť v obydli bez prístupu k elektrickej energii) Riešenie tejto časti problému nie je súčasťou tejto štúdie a ďalšie uvažovanie neberie do úvahy takúto energetickú chudobu. Táto si vyžaduje osobitný prístup aj riešenia.

Domácnosti žijúce v energetickej chudobe musia mnohokrát výrazne upravovať všetky svoje výdavky. Väčšina domácností pokladá za najdôležitejšie zabezpečiť si bývanie a s ním spojené výdavky aj na energie a ostatné výdavky prispôsobuje zostávajúcim financiám. V tabuľke I je súhrn základného porovnania.

⁴ <https://www.prog.sav.sk/portfolio/hlbkova-studia-energetickej-chudoby/>

⁵ kvôli legislatíve SR

⁶ V súčasnosti životné minimum pokrýva najmä výdavky na potraviny, cestovné a lieky. Z terénneho a dotazníkového prieskumu vyplýva, že domácnosti, ktorým zostáva po zaplatení nákladov na energie menej ako 1,5 násobok životného minima v žiadnom prípade nie sú schopní odložiť vyššiu sumu peňazí na zvyšovanie energetickej efektívnosti svojho bývania.

⁷ Na základe ŠÚ SR: Ekvivalentný disponibilný príjem sa vypočíta tak, že disponibilný príjem domácnosti sa vydolí ekvivalentnou veľkosťou domácnosti. Tento príjem je potom priradený každému členovi domácnosti.

Ekvivalentná škála sa používa na výpočet ekvivalentnej veľkosti domácnosti. Pre výpočet indikátorov chudoby bola použitá v súlade s metodikou Eurostatu tzv. modifikovaná OECD škála, kde sa používajú koeficienty: 1 pre prvého dospelého člena domácnosti, 0,5 pre druhého a každého dospelého člena domácnosti, 0,5 pre 14-ročných a starších a 0,3 pre každé dieťa mladšie ako 14 rokov. (ŠÚ SR)

Príklad: Domácnosť s dvomi rodičmi, deťmi 20,17 a 15 ročnými. Domácnosť má ekvivalentnú veľkosť podľa OECD škály na úrovni $3 = 1 + 0,5 + 0,5 + 0,5 + 0,5$. Pre určenie celkového čistého ekvivalentného disponibilného príjmu sa celkový čistý disponibilný príjem domácnosti vydolí číslom 3.

⁸ V tomto prípade z výdavkov na energie vylúčiť náklady na likvidáciu splaškovej vody/kanalizáciu. Nie každý likviduje splaškovú vodu oficiálnou cestou a takýmto spôsobom sa môžu výdavky na energie rozšíriť v zmysle legislatívy aj o splaškovú vodu neúmerne navýšiť pri domácnostiach správajúcich sa ekologicky.

⁹ Náklady pod polovicou národného mediánu sú považované za znak „skrytej energetickej chudoby“.

Tabuľka I: Situácia v domácnostiach v SR

Prepočítané na mesiac, v % a v EUR	Domácnosť		
	energeticky chudobná	s príjmom nižším ako národný medián (8818 EUR za rok 2022)	s príjmom vyšším ako národný medián (8818 EUR za rok 2022)
Podiel výdavkov na energie ku čistému peňažnému príjmu	18.1%	10.7%	7.3%
Po zaplatení základných výdavkov	447	1098	1571
Po zaplatení spotrebných výdavkov	122	622	1025
Výdavky na potraviny na osobu	93	94	123
Výdavky na mäso na osobu	23	23	27
Výdavky na mlieko, syr a vajcia na osobu	16	16	22
Výdavky ovocie na osobu	6	8	12
Výdavky na zeleninu na osobu	10	10	15
Výdavky na obuv a odevy na osobu	12	15	26
Výdavky na zdravie na osobu	11	12	19
Výdavky na rekreáciu a kultúru na osobu	33	50	54

Zdroj: na základe dát ŠÚ SR, Rodinné účty 2022

Domácnosti, ktorá je v energetickej chudobe podľa definície A a B, zostane po zaplatení výdavkov na potraviny, bývanie, zdravie a dopravu (základné výdavky) mesačne priemerne 450 EUR. Ak zaplatia všetky spotrebné výdavky (vrátane splátok hypotéky), zostane im mesačne priemerne 120 EUR, čo je suma, ktorá nedokáže pokryť neočakávané a ani investičné výdavky. **Pričom výdavky na energie tvoria významnú časť výdavkov domácnosti – viac ako 18 %.** V porovnaní s domácnosťou, ktorej príjmy na člena domácnosti presahujú mediánový príjem 8818 EUR je to takmer 2.5 krát viac. Súčasne energeticky chudobnej domácnosti po zaplatení základných výdavkov na potraviny, bývanie, zdravie a dopravu zostane menej ako 450 EUR, čo je 28 % zo zdrojov, ktoré zostanú domácnosti s príjmom väčším ako 8818 EUR (mediánový príjem slovenských domácností prepočítaný podľa ekvivalentného príjmu na základe EÚ SILC 2022).

Mnohé z týchto domácností výrazne šetria – priemerné výdavky na potraviny na člena domácnosti v energeticky chudobných domácnostiach dosahujú 93 EUR na mesiac, čo je 75% výdavkov pri domácnostiach s príjmami nad úrovňou príjmového mediánu. Významné sú výdavky na ovocie a zeleninu, ktoré u chudobných domácností klesajú na 50%, resp. 60% výdavkov domácností s vyššími príjmami. Výdavky na zdravie sú v energeticky chudobných domácnostiach priemerne 11 EUR na osobu a mesiac, čo je 60% domácnosti s nadpriemernými príjmami. Podobne aj výdavky na rekreáciu a kultúru na člena domácnosti sú priemerne 60 % výdavkov domácností s nadpriemernými príjmami. V chudobných domácnostiach len 33 EUR na osobu za mesiac.

Len približne 1.4 % ľudí v energetickej chudobe spláca hypotéku, pričom v celkovej populácii je to približne 10.7 %.

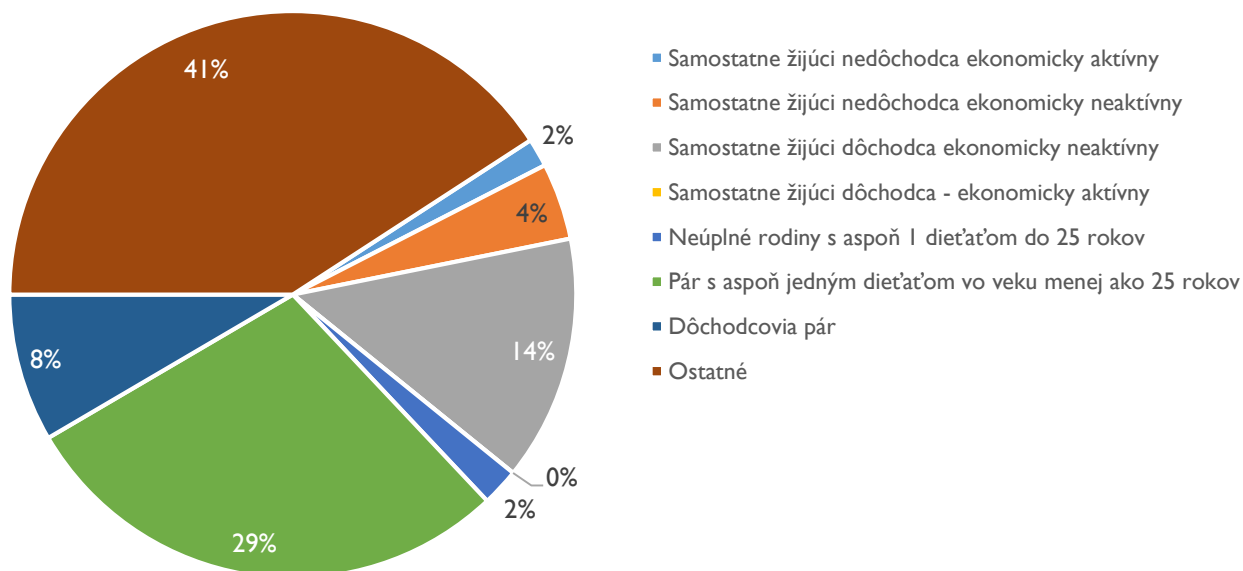
Energetická chudoba – kto je ňou ohrozený¹⁰

V prípade spojenia definícií A aj B je energetickej chudobe vystavených 16% slovenských domácností, s tým, že menej ako 0.5% domácností trpí aj energetickou chudobou typu A aj B, väčšina z nich je tvorená jednočlennými domácnosťami.

V prípade oboch definícií sa pod nákladmi na energie rozumejú náklady na elektrinu, plyn, teplo, drevo a uhlie, ktoré sa používajú na vykurovanie a chladenie, ohrev vody, elektrospotrebiče, svietenie a varenie.

Najväčšiu časť obyvateľstva ohrozeného energetickou chudobou tvoria úplné rodiny s aspoň jedným dieťaťom do 25 rokov – 28.6% domácností. Druhou najohrozenejšou skupinou sú podľa Rodinných účtov 2022 domácnosti dôchodcov, ktorí bývajú samostatne a nie sú ekonomicky aktívni – 14%. Ohrozenou skupinou sú aj domácnosti dôchodcov – párov, ktoré tvoria 8% energeticky chudobných. (Graf 8)

Graf 8: Percentuálne zastúpenie jednotlivých skupín obyvateľstva ohrozeného energetickou chudobou.

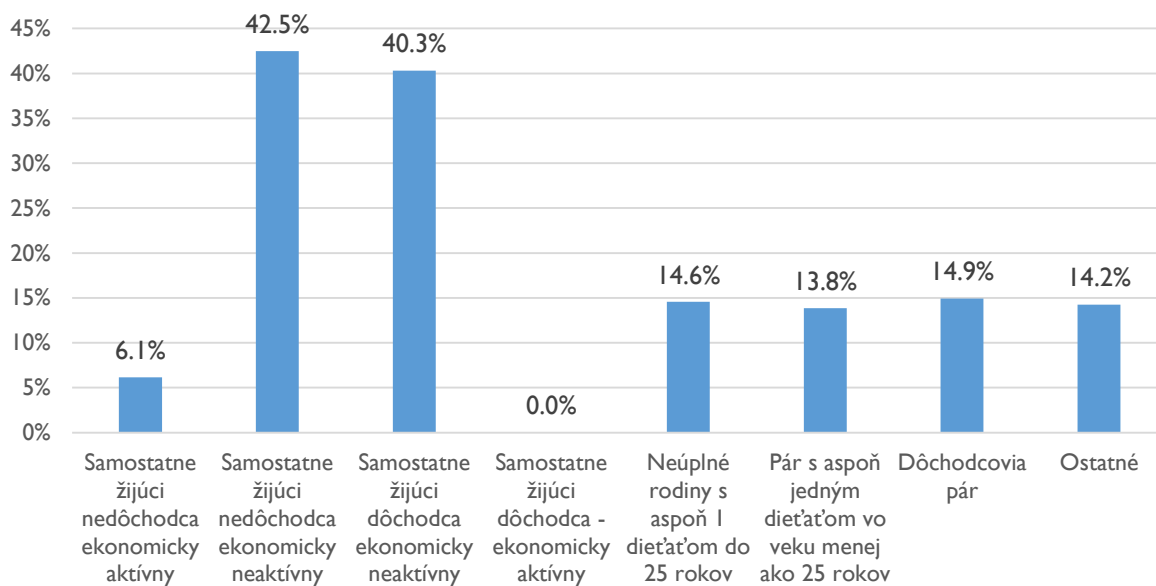


Zdroj dát: ŠÚ SR, Rodinné účty 2022

Najvýraznejšie sú zastihnuté ekonomicky neaktívne domácnosti jednotlivcov – nedôchodcov ale aj dôchodcov. V takýchto domácnostiach je 40% z nich zasiahnutých problémom energetickej chudoby. Významne sú ovplyvnené aj rodiny s deťmi – úplné aj neúplné, kde je energetickou chudobou zasiahnutá každá ôsma domácnosť, podobne ako v domácnostiach dôchodcov. (Graf 9)

¹⁰ Analýzy a prepočty sú robené na základe štatistických dát zo zisťovania Štatistického úradu Slovenskej republiky Rodinné účty 2021 a 2022

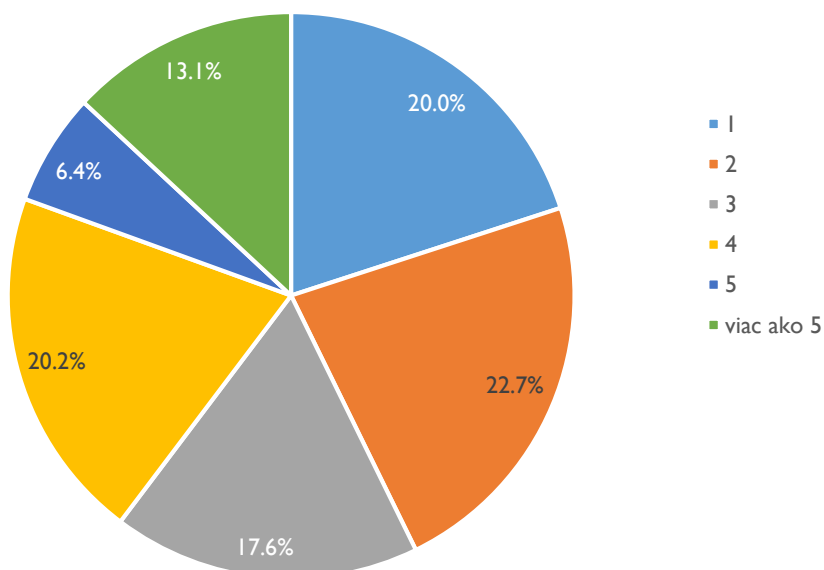
Graf 9: Percentuálne zastúpenie domácností ohrozených energetickou chudobou v jednotlivých skupinách obyvateľstva



Zdroj: ŠÚ SR, Rodinné účty 2022

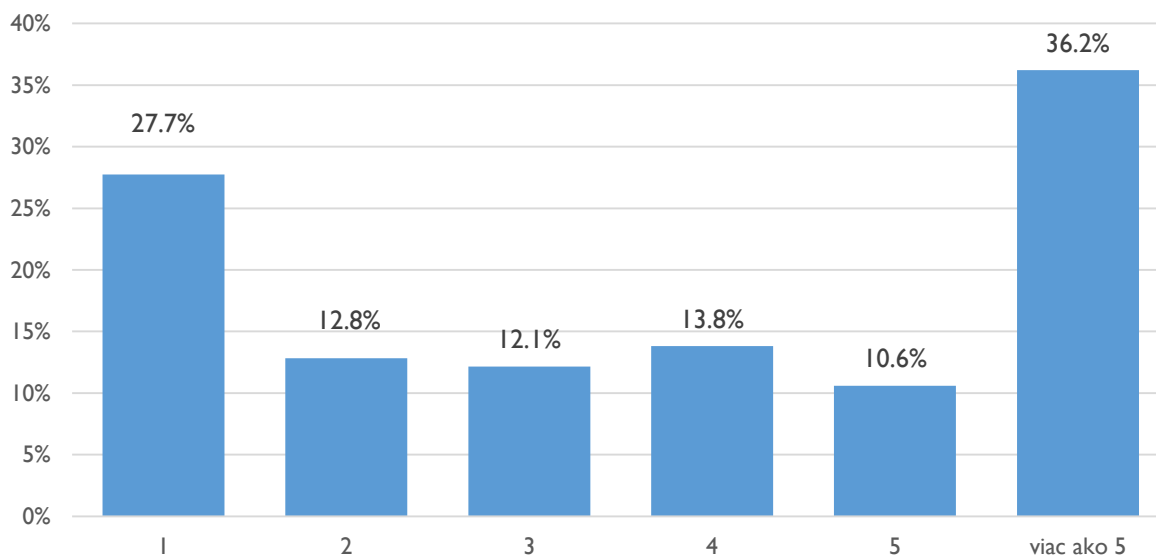
Energetická chudoba sa vyskytuje vo všetkých veľkostiach domácností (Graf 10), ale v najhoršej situácii sú domácnosti s viac ako 5 členmi, kde viac ako každá tretia domácnosť trpí energetickou chudobou, kým v jednočlenných domácnostiach každá štvrtá (Graf 11).

Graf 10: Percentuálne zastúpenie domácností ohrozených energetickou chudobou podľa počtu členov domácnosti



Zdroj: ŠÚ SR, Rodinné účty 2022

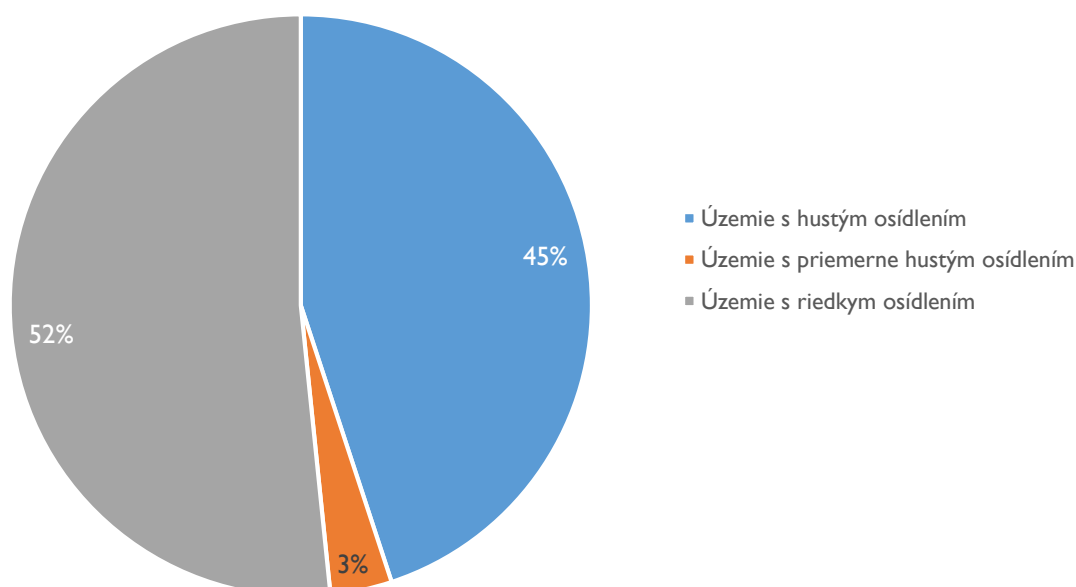
Graf 11: Percentuálne zastúpenie domácností ohrozených energetickou v jednotlivých skupinách domácností podľa počtu členov



Zdroj: ŠÚ SR, Rodinné účty 2022

Väčšia časť domácností v energetickej chudobe žije na vidieku (52%), čo je spojené aj s nižšou mierou obnovy rodinných domov v porovnaní s bytovými domami, čo spôsobuje vyššie výdavky na energiu v rurálnych oblastiach. Následne sa prejaví na zvýšenom podiele domácností v energetickej chudobe (Graf 12). Práve rurálne prostredie aj v štúdiách, ktoré sa týkajú energetickej chudoby spojenej so zmenou klímy sa javia ako ohrozenejšie (Dokupilová, Stojilovska et al. 2024), a preto potrebujú, aby bol aj v opatreniach kladený dôraz na systematické riešenie problému vo vidieckom prostredí.

Graf 12: Podiel obyvateľstva v energetickej chudobe podľa hustoty osídlenia



Zdroj dát: ŠÚ SR, Rodinné účty 2022

Poznámka: aj naďalej pokladáme za dôležité, aby sa podnikli kroky k umožneniu fungovania definície založenej na normatívnych nákladoch, kde dôjde k prepočítaniu vzhľadom na technické vlastnosti obydľia, počet osôb, plochu bytu a klimatické podmienky. Je to definícia, ktorá podľa našej mienky, najlepšie identifikuje energeticky chudobnú domácnosť.:

Presnejšia definícia: Domácnosť je ohrozená energetickou chudobou vtedy, ak jej po úhrade celkových nákladov na energie (a vodného a stočného¹¹) zostane menej než napr. 1,5 násobok životného minima¹² a súčasne jej náklady na energie nie sú vyššie ako normatívne náklady, ktoré sú prepočítané vzhľadom na technické vlastnosti obydľia, počet osôb, plochu bytu a klimatické podmienky.

Takto stanovený normatív môže zároveň slúžiť ako energetickým minimum a pomôže identifikovať skrytú energetickú chudobu.

¹¹ kvôli legislatíve SR

¹² Podobne ako pri navrhovanej definícii

Očakávané náklady na rekonštrukcie^{13,14}

Nahliadnutie do problematiky zvyšovania energetickej efektívnosti a s tým spojených nákladov

Ako bolo spomínané v predchádzajúcich častiach – najčastejšou príčinou energetickej chudoby na Slovensku sú nízke príjmy spojené s vysokými výdavkami na energiu, v mnohých prípadoch prepojené s nízkou energetickou efektívnosťou nehnuteľnosti.

Energetická chudoba je významný problém a je potrebné ju riešiť aj finančnou pomocou, ktorá zabezpečí zvýšenie energetickej efektívnosti bývania. Formou finančnej podpory ju treba riešiť v skupine obyvateľov, ktorá má nízke príjmy. Tie neumožňujú spraviť príslušné zlepšenia v domácnosti, ktoré by viedli k úsporám energie.

Tu uvedieme dva modelové prípady, ktoré môžu osvetliť situáciu energeticky najzraniteľnejších obyvateľov a vysvetliť, prečo je pre takéto skupiny nevyhnutná finančná pomoc spojená s predfinancovaním a znížením spoluúčasti v pôžičkách.

Najchudobnejšie domácnosti bývajú v nehnuteľnostiach s najnižším stupňom rekonštrukcie – najväčšie percento (ako je uvedené aj v našej predchádzajúcej štúdii na základe výsledkov dotazníkového zisťovania Budov pre budúcnosť) týchto domácností nemá nijako rekonštruovaný dom, prípadne len vymenené okná, či rekonštrukciu spravenú nedostatočne (slabé a nekvalitné zateplenie). Nedostatočné technické parametre spôsobujú vysoké výdavky na energiu, ktoré domácnostiam v energetickej chudobe odčerpajú väčšinu príjmov.

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcich častiach – energeticky chudobným domácnostiam po zaplatení spotrebných výdavkov priemerne zostane mesačne 120 EUR. Z takýchto zdrojov nie sú schopní ušetriť si dostatočnú sumu na budúce zvyšovanie energetickej efektívnosti domácnosti. Takéto domácnosti sú vo väčšine prípadov aj nízkopríjmové, čím nie sú vhodnou skupinou pre získanie úveru.

Zo spomenutého vyplýva, že takýmto domácnostiam je potrebné pomôcť predfinancovaním ich rekonštrukcie a súčasne nastavením splátok ich pôžičky na úroveň, ktorá je súčasne motivačná, ale aj im umožní plnohodnotne žiť a čo najskôr pôžičku splatiť.

Súčasne je potrebné uvedomiť si, že so smernicou EÚ o energetickej hospodárnosti budov je tlak na znižovanie primárnej spotreby obnovou budov s najhoršou energetickou hospodárnosťou. Pre zachovanie bývania domácností bývajúcich v takýchto nehnuteľnostiach je potrebné poskytnúť im aj finančnú pomoc.

Modelový prípad A: Domácnosti žijúce v energeticky neefektívnych nehnuteľnostiach (energetická trieda F-G)

Takéto domácnosti, ktoré súčasne na vykurovanie používajú plyn, majú mesačné náklady na plyn približne 180 EUR. Po rekonštrukcii, ktorou zvýšia energetickú efektívnosť na energetickú triedu B, sa

¹³ Ďakujeme Budovám pre budúcnosť za poskytnutie podkladových dát.

¹⁴ Všetky výpočty v tejto časti sú zjednodušené a slúžia len na ilustráciu problému. Odhady nákladov rekonštrukcie, ale aj nákladov na energiu v domácnosti sú orientačné, závisia od prevedenia, použitých materiálov a zložitosti rekonštrukcie. Tu použité náklady sa dajú považovať za spodné hranice odhadu ceny v lacnejšom prevedení.

ich výdavky na plyn za mesiac môžu znížiť na 65 EUR – mesačne sa im platby za plyn znížia o 115 EUR. Tieto môžu použiť na splácanie pôžičky na rekonštrukciu.

Rekonštrukčné práce pri energeticky najnáročnejších domoch – energetická trieda E-G - zahŕňajúce zateplenie fasády (14 700 EUR), výmenu strešnej krytiny (6 070 EUR) a výmenu okien (6 420 EUR) stoja približne 27 200 EUR. V prípade výmeny kotla sa cena rekonštrukcie zvýši o približne 2 000 EUR. Číže celkové náklady na rekonštrukciu sú 30 000 EUR. Ak by mala takáto domácnosť zabezpečenú aj bezúročnú pôžičku a celú sumu ušetrenú na základe zníženia nákladov na vykurovanie vďaka rekonštrukcii by použili na splácanie pôžičky, takúto by splácali približne 22 rokov.

Modelový prípad B : Domácnosti žijúce v energeticky málo efektívnych nehnuteľnostiach (energetická trieda D)

Domácnosť v energetickej triede D má pravdepodobne vymenené okná, teoreticky v minulosti prešla aj istou fázou zateplenia, ktoré však nie je dostatočné, preto je potrebné rekonštruovať nielen strechu ale aj zatepliť obálku domu. Rekonštrukčné práce zahŕňajúce zateplenie fasády (14 700 EUR) a výmenu strešnej krytiny (6 070 EUR) stoja približne 21 000 EUR.

Náklady na energie domácnosti v energetickej triede D kúriacej plynom sú približne 140 EUR mesačne. Po rekonštrukcii a dosiahnutí energetickej triedy B tieto klesnú na približne 65 EUR, čím dôjde k úspore 75 EUR mesačne. Ak by domácnosť použila všetky tieto prostriedky na splácanie bezúročného úveru, tento by splácala približne 23 rokov.

V predchádzajúcej kapitole sú zadefinované energeticky chudobné domácnosti – t.j. domácnosti, ktoré majú vážny problém udržať si doma dostatočné teplo alebo na dosiahnutie teplotného komfortu spotrebujú vysoký podiel zo svojich finančných prostriedkov. Týmto domácnostiam by malo byť umožnené zvýšiť energetickú efektívnosť svojich obydí s významnou pomocou zo strany štátu. Vzhľadom na nedostatok voľných finančných zdrojov potrebujú, aby zvyšovanie energetickej efektívnosti ich obydí bolo predfinancované, a súčasne finančná spoluúčasť zo strany energeticky chudobných bola znížená alebo im bol poskytnutá pôžička s nízkymi/nulovými úrokovými sadzbami, a aby splátky pôžičky boli rozvrhnuté tak, aby pokrývali približne napr. 50% ušetrených zdrojov. Dôvodom je potreba motivujúceho faktora (v tomto prípade konečná úspora výdavkov) pri zvyšovaní energetickej efektívnosti. Pre energeticky chudobné domácnosti je potrebné umožniť aj čiastočnú a na seba nadväzujúcu rekonštrukciu, pretože náročnosť komplexnej opravy nehnuteľnosti v mnohých prípadoch prevyšuje nielen finančné ale aj psychické schopnosti obyvateľov. Mnohé domácnosti sa neodvážia pustiť sa do komplexnej opravy, pretože im chýbajú skúsenosti ale aj odvaha. Preto by mali byť podporované aj projekty čiastočnej rekonštrukcie, ale s prihliadnutím na efektívnu nadväznosť jednotlivých úprav aj na množstvo finančných prostriedkov – napr. najprv vymeniť stavebné otvory (okná a dvere), opraviť/vymeniť strechu a až následne zatepliť. Výmena zdroja tepla by mala prichádzať ako jedna z posledných, pretože ten by mal byť prispôbený tepelnej potrebe nehnuteľnosti.

Predplatená elektrina ako nástroj na riešenie energetickej chudoby

Predplatný systém pre elektrinu (Predplatenka ®) bol sprístupnený pre domácnosti obsluhované spoločnosťou Východoslovenská distribučná, a.s. (VSD) na jar 2022, keď bola takáto služba povolená v rámci regulačného Sandboxu garantovaného Úradom pre reguláciu siet'ových odvetví (ÚRSO). Doteraz sa individuálna forma predplatenej aplikovala v 38 domácnostiach. Súčasne existuje aj komunitná forma predplatenej elektriny pre samosprávy a bytové spoločenstvá, ktorá sa využíva v niektorých oblastiach východného Slovenska od roku 2018.

Predplatená elektrina je realizovaná na princípe „najprv zaplatíš, potom využívaš“. Odlišuje sa od štandardnej dodávky elektriny, kde odberatelia platia preddavkové platby vypočítané na základe predchádzajúcej spotreby alebo odhadu. Pri využívaní predplatenej elektriny si odberatelia najprv zaplatia za v budúcnosti odobratú elektrickú energiu a následne ju odoberajú. Významný rozdiel je v množstve odoberanej elektriny, ktorá je v prípade predplatenej energie limitovaná výškou dopredu alokovaných finančných prostriedkov - kreditu. V prípade "Predplatenky" platí, že ak sa tento kredit spotrebuje (v prípade zadĺžených domácností sa kredit znižuje o splátky predchádzajúcich dlhov na energetických službách) a dosiahne úroveň núdzového kreditu - dodávka energie sa obmedzí (domácnosť môže odoberať elektrinu v lete v čase od 20:00 do 8:00 a v zime od 17:00 do 8:00). Núdzový kredit je nastavený na 5 dňovú spotrebu tak, aby ak si domácnosť hneď po upozornení doplatí kredit, tak ani pri najdlhšie trvajúcom spôsobe doplnenia si kreditu – prostredníctvom poštových poukážok - nedošlo k úplnému odpojeniu od elektriny. Ak si domácnosť nedobije kredit, po vyčerpaní všetkého kreditu dôjde k úplnému prerušeniu dodávky energie. Podrobnejšie informácie sú k dispozícii na webovej stránke spoločnosti Východoslovenská distribučná, a.s.: <https://www.vsds.sk/edso/domov/spolocnost/aktivity/predplatenka>

Z technického hľadiska sú využívané inteligentné meracie systémy (IMS), ktoré umožňujú presné sledovanie spotreby energie pre odberateľov a dodávateľov elektriny, na základe čoho je možné sledovať a odhadovať spotrebu energie a čas, na aký predplatený kredit stačí. IMS zabezpečujú aj diaľkové prerušenie / obnovenie dodávky elektriny, čím sa znižujú náklady na takéto služby.

Predplatené služby sa využívajú aj v iných sektoroch – napr. v telekomunikáciách, kde zabezpečujú prístup k sieti najmä pre neskúsených zákazníkov (deti, seniori) a na zabezpečenie krátkodobých či nestálych užívateľov telekomunikačných služieb (napr. mobilné služby pre zahraničných turistov).

Výhody predplatenej elektriny

V prvej polovici roku 2024 bol formou pološtrukturovaných rozhovorov Prognostickým ústavom CSPV SAV vykonaný terénny výskum v oblastiach Slovenska, kde sa predplatená elektrina využíva. Na základe výsledkov a popísaných skúseností domácností, sociálnych pracovníkov a iných zainteresovaných, ktorí majú skúsenosti s „Predplatenkou“ alebo inými formami predplatenej elektriny sa:

- Zlepšili sa životné podmienky domácností – vďaka predplatenej elektrine majú k energii prístup (je dostupná aj pre domácnosti s nedoplatkami za elektrinu),
- Zlepšil sa životný štandard – elektrina sa používa nielen na svietenie ale aj na ohrev teplej vody (dokumentovaný je postupný prechod od platenia za zabezpečenie si len nízkeho množstva elektriny na zabezpečenie svietenia, TV, chladničky. Po pár rokoch došlo k prechodu na ohrev teplej vody v kuchyni prostredníctvom elektrického bojlera, neskôr aj v kúpeľni. – Prípady na Luníku IX, kde funguje predplatený odber spravovaný mestskou časťou),

- Znížili sa náklady domácností na elektrinu – v snahe zabezpečiť si elektrinu platili domácnosti niekoľkonásobne vyššie sumy za elektrinu – odber prostredníctvom tretích osôb a následná úžera,
- Zlepšilo sa povedomie domácností o energetických službách - domácnosti si zvykli na pravidelnosť platieb a aj kontrolu zostávajúcej elektriny,
- Dochádza k postupnému splácaniu dlhu pri pripojení cez „Predplatenku“,
- Počet prerušení dodávky nie je vysoký – v priebehu obdobia 02/2022 - 06/2024 došlo 24 krát k prerušeniu dodávky elektriny v 38 domácnostiach (Jedná sa o domácnosti, ktoré mali v minulosti problém s uhrádzaním poplatkov za energetické služby, bola im prerušená dodávka elektriny alebo nemali pripojenie na základe zmluvy s dodávateľom energií.).

Riziká a možné riešenia

Na základe preštudovanej literatúry prináša predplatená elektrina niekoľko negatív, ktoré sa vhodným nastavením služby dajú odstrániť:

- Stres zo zabudnutia sledovania spotreby elektriny:

Riešenie: domácnosť dostane pripomienku, upozorňujúcu na mívajúci sa kredit.

V „Predplatenke“ od VSD: Domácnosť je pri každom dobití informovaná o hodnote dobitého kreditu v EUR, kWh aj predpokladaného času odberu v dňoch. Súčasne je pravidelne na začiatku týždňa každá domácnosť informovaná o zostávajúcom kredite – v kWh aj v očakávaných dňoch. V čase, keď sa kredit priblíži k núdzovému kreditu je upozornená, že jej odber je upravený a elektrinu môže odoberať ďalších 5 dní len v kritických časoch (v lete v čase od 20:00 do 8:00 a v zime od 17:00 do 8:00). Následne je domácnosti denne zasielaná SMS správa o počte nocí, počas ktorých môžu ešte elektrinu odoberať s IBAN kódom a variabilným symbolom, kam môžu zaslať platbu. Vo všeobecnosti platí, že SMS je základná forma komunikácie. VSD ponúka svojim klientom aplikáciu do mobilného telefónu (bez nutnosti inštalácie) s prednastaveným prihlásením sa do systému, aby aplikácia fungovala aj pre slabo gramotných predplatiteľov. Mobilná aplikácia obsahuje rovnakú sadu informácií aká je komunikovaná prostredníctvom SMS správ.

Zhodnotenie: „Predplatenka“ od VSD rieši tento problém dostatočne

- Strach, že sa kredit minie rýchlejšie, ako si človek stihne dobiť kredit, čo je spojené so zabezpečením si potrebných finančných zdrojov.

Riešenie: Domácnosť si môže nastaviť, kedy jej pošlú prvú upozorňujúcu SMS a pri akej zostávajúcej úrovni energii (podľa počtu dní).

V „Predplatenke“ od VSD: opísané vyššie. SMS sú od VSD posielané pravidelne na začiatku každého týždňa plus pri prechode na núdzový kredit

Zhodnotenie: „Predplatenka“ od VSD rieši tento problém dostatočne

- Strach, že si domácnosť nevšimne SMS a bude odpojená.

Riešenie: posielanie niekoľkých upozorňujúcich SMS,

V „Predplatenke“ od VSD:

- Informačné a upozorňujúce SMS sú posielané na pravidelnej báze: pri dobití kreditu, na začiatku každého týždňa, pri prechode na núdzový kredit každodenne.

- Prechod do núdzového režimu (elektrina v noci od 17:00 – 08:00 v zime, resp. od 20:00 do 8:00 v lete) je neprehliadnuteľným signálom, a výrazným upozornením (aj pre prípad, že telefón nie je k dispozícii, či zmenené telefónne číslo), že je najvyšší čas kúpiť si predplatené.

- Prechod do núdzového režimu a príliš nízky zostatok je notifikovaný dohodnutému asistentovi bývania prostredníctvom e-mail správy a v mobilnej aplikácii pre asistenta bývania (aplikácia je vo vývoji). Ten upozorní dotknutú domácnosť na vzniknutý problém. (Asistentom bývania je zvyčajne terénny sociálny pracovník, ktorého pre tieto účely dáva k dispozícii obec / samospráva.)

Zhodnotenie: „Predplatenka“ od VSD rieši tento problém dostatočne.

„Predplatenka“ od VSD ošetruje všetky zistené riziká spojené s takouto službou.

Negatíva a možné riešenia

- Vysoké náklady spojené s pripojením (v niektorých lokalitách). V oblastiach, kde hrozí nelegálny odber je potrebné vybudovanie tzv. antivandal rozvádzača. Náklady na jeho výstavbu sú minimálne 11000 EUR a slúži na 6 pripojení. Napr. obec Závadka si takúto investíciu musela platiť sama.

Riešenie: nájsť zdroj financovania. Možnosťou by mohli byť fondy, napr. Sociálno-klimatický fond by mohol zo svojich zdrojov financovať takéto výdavok.

- Ľudia nevidia informáciu o zostávajúcom kredite na elektromere, ale o znižujúcom sa kredite sú informovaní len prostredníctvom SMS a prostredníctvom mobilnej aplikácie. V niektorých prípadoch to nie je dobré riešenie, keďže v niektorých komunitách ľudia využívajú zľavy na dátové a hovorové služby poskytované mobilnými operátormi pri aktivovaní novej SIM karty. Dochádza k rýchlej zmene telefónnych čísel, čím informácie o znižujúcom sa kredite neprídu na aktívne mobilné čísla. Tieto domácnosti si neuvedomujú nevyhnutnosť oznámiť zmenu telefónneho čísla aj poskytovateľovi energetických služieb.

Riešenie: Túto úlohu na základe doterajších skúsenosti efektívne rieši asistent bývania – návštevou dotknutej domácnosti zisťuje, prečo domácnosť nereaguje na upozornenia. Súčasne nové telefónne číslo asistent bývania oznámi VSD, VSD svoj systém doplní o toto nové telefónne číslo. Inou možnosťou je doprogramovanie IMS (ak je to možné), resp. vyriešiť dodatočné informovanie aj iným spôsobom ako prostredníctvom SMS priamo pri IMS.

Zhodnotenie: Toto negatívum je veľmi špecifické – náklady dodatočného informovania by mali znášať odberatelia služby, keďže samotná služba je dostatočne informujúco nastavená a navyše riešená aj prostredníctvom asistentov bývania.

Na základe skúseností získaných štúdiom literatúry a analyzovaním situácie na Slovensku **je spravodlivé a účinné fungovanie predplatenej elektriny podmienené:**

- Cena energie odoberanej prostredníctvom predplatenej služby musí byť identická s platbou pri štandardnej službe

„Predplatenka“ od VSD: VSD deklaruje, že cena pre „Predplatenku“ a štandardnú službu v rovnakej tarife je identická

- Voľnosť pohybu medzi predplatenými a štandardnými energetickými službami

„Predplatenka“ od VSD: VSD v svojej „Predplatenke“ garantuje takéto prechod. Každý kto je v predplatnom, má možnosť kedykoľvek sa rozhodnúť opäť pre klasický produkt a platbu zálohovými faktúrami s ročným vyúčtovaním elektriny. Výnimkou sú domácnosti, pre ktoré je kreditné pripojenie výsledkom ich predchádzajúceho nesplácania účtov za energetické služby. VSD deklarujú, že po splatení dlhu môže domácnosť prejsť k štandardným službám.

- Rovnosť prístupu k službám. Predplatená elektrina nemôže byť ponúkaná na základe etnicity alebo nízkeho príjmu.

„Predplatenka“ od VSD: VSD tvrdí, že je služba ponúkaná na základe dobrovoľného rozhodnutia, rozhovory so zainteresovanými odberateľmi to potvrdzujú.

- História kredibility domácnosti zostane nezmenená, t.j. bez zápisu do kredibilitných systémov finančných inštitúcií.

Situácia v SR: nemáme informáciu o tom, že by sa menila kredibilita.

- Platby za elektrinu sú umožnené viacerými spôsobmi - poštová poukážka, bankový prevod, internetbanking, prípadne ďalšie, ktoré sa ukážu ako vhodné pre obyvateľstvo.

„Predplatenka“ od VSD: VSD zabezpečuje platby aj pomocou poštovej poukážky (domácnosti dostávajú pravidelne predvyplnené poštové poukážky), aj prostredníctvom internet bankingu. Jedna kompletná sada poukážok (po päť kompletne predvyplnených poštových poukážok v nomináciách – 20, 30 a 50 EUR) pre každého predplatiteľa je uložená aj u terénneho sociálneho pracovníka / na obecnej úrade. VSD je otvorená aj iným formám platby za predplatenú elektrinu. V jednej z obcí je majiteľ malého obchodu ochotný previesť peniaze na nákup kreditu; do budúcnosti môže byť dohoda o sprostredkovaní (rýchlych) elektronických platieb v najrozšírenejších sieťach maloobchodu najmä na vidieku.

Skúsenosti s využívaním predplatennej elektriny

Na základe rozhovorov so zainteresovanými – domácnosťami využívajúcimi „Predplatenku“, sociálnymi pracovníkmi a starostom obce, v ktorej sa kreditná elektrina využíva, táto zabezpečuje:

- Prístup k elektrickej energii, ktorá má pre niektoré skupiny obyvateľstva veľmi vysokú prioritu. Obyvatelia potrebujú svietiť a mať prístup k TV.
- Nevznikajú nedoplatky za elektrinu.
- Nevzniká úžera.
- Zníženie výdavkov na elektrinu. Na základe skúsenosti: s úžerou platia domácnosti 60 EUR/mesiac za svietenie a televízor. Táto cena nie je založená na reálnej spotrebe. V prípade „Predplatenky“ áno.
- Nedochádza k odpojeniam od elektriny alebo sa odpojenia minimalizujú.
- Vedie domácnosti k uvedomeniu si prepojenia platieb a prístupnosti služieb.
- Zvyšuje finančnú gramotnosť.
- Postupné, aj keď pomalé zvyšovanie životnej úrovne (elektrina nielen na svietenie ale aj na ohrev teplej vody).
- Je vhodná nielen pre marginalizované rómske komunity (MRK), ale všetky sociálne slabšie domácnosti (skúsenosť v nájomnom bývaní).
- Domácnosti sa nedostanú do dlhu, (Jedna z odpovedí - prinajhoršom by boli pri sviečke, ale to sa im ešte nestalo, ľudia si aj navzájom požičávajú peniaze – napr. 10 EUR, aby do výplaty vydržali s elektrinou).
- Nie je problém so stresom, že nebudú mať elektrinu oproti situácii pri štandardnom odbere, kedy vznikajú obavy z veľkých nedoplatkov a následného odpojenia. Na základe skúsenosti sociálnej pracovníčky: “možno prvé tri mesiace sú obavy a strach, kým si nastavia, koľko potrebujú dať na elektrinu, aby mali dosť.”
- Ak platia cez internet banking, takmer okamžite im nabehne nový kredit.
- Je to jedna z najlepších foriem pomoci pre MRK (reakcia starostu a sociálnych pracovníkov).
- Vhodná nielen pre marginalizované rómske komunity ale aj iné domácnosti (s nízkym príjmom, menej prispôsobivé, žijúce v zlých sociálnych podmienkach).
- Na základe skúsenosti starostov a sociálnych pracovníkov by niektorí ľudia, ktorí využívajú „Predplatenku“, nevedeli fungovať s klasickým spôsobom dodávky elektriny. Ak by mali nedoplatok/preplatok, vždy by vznikol problém. Po získaní neočakávaných finančných zdrojov, v tomto prípade preplatku za elektrinu, nasleduje oslava a celý preplatok je využitý neefektívne. Naopak, pri hľadaní zdroja financovania pri nedoplatku je možná úžera.
- Po „Predplatenke“ je veľký dopyt – oveľa viac domácností má o službu záujem. Problém je vo finančných nákladoch na technické zabezpečenie (napr. antivandal rozvádzač).

Predplatená elektrina môže byť v niektorých špecifických prípadoch veľmi dobrým nástrojom aj na riešenie energetickej chudoby – najmä v domácnostiach, kde je dôvodom energetickej chudoby finančná negramotnosť. Do chudoby sa mnohokrát dostávajú aj domácnosti, ktoré nevedia hospodárne a vyvážené nakladať so svojimi finančnými prostriedkami – buď nevedia vhodne alokovať peniaze v čase (peniaze minú ihneď ako ich získajú), nakúpia produkty a služby, ktoré nie sú nevyhnutné, prípadne finančný nedostatok vznikne kombináciou oboch spomenutých skutočností. Keďže elektrina je jednou zo základných potrieb človeka, domácnosť má možnosť ich zaplatiť si vopred, čo môže motivovať k lepšiemu rozmyšľaniu a plánovaniu zdrojov. (Tu je potrebné ďalšie preskúmanie, ale pravdepodobne sú to domácnosti s veľkými nedoplatkami za energie, ktoré nie sú schopní splatiť, či domácnosti, ktoré majú sklon sa zadlžovať.)

Takisto je predplatená elektrina vhodná pre domácnosti, ktoré sa nemôžu iným spôsobom k elektrine pripojiť (kvôli nesplácaniu minulých účtov za energie).

Naopak, sú domácnosti, ktoré sú v energetickej chudobe, a predplatená elektrina im môže uškodiť a zhoršiť ich situáciu – sú to domácnosti, ktoré nie sú schopné platiť účty za energie kvôli nedostatočným finančným zdrojom, ktoré na energie môžu vyčleniť zo svojich príjmov. Sú to domácnosti, ktoré majú vysoké výdavky na energie vzhľadom na svoje príjmy a súčasne sa hospodárne a rozumne správajú, čo môže byť spôsobené nízkymi príjmami alebo vysokými výdavkami na energie spôsobené nízkou energetickou efektívnosťou ich obydli. Tieto domácnosti sa predplatenou elektrinou dostanú do väčších problémov prejavujúcich sa aj stresovými situáciami. Situácia týchto domácností by mala byť riešená adresným navýšením finančných zdrojov prostredníctvom sociálneho transferu. (napr. v podobe priamej finančnej platby spojenej so zvyšovaním energetickej efektívnosti prostredníctvom finančných zdrojov na rekonštrukciu, resp. v krátkom prechodnom období aj súčasne príspevok na bývanie/ energie. (V tomto prípade je potrebné ďalšie preskúmanie oprávnených osôb.)

Predplatenú elektrinu je potrebné nechať na trhu pôsobiť dlhšiu dobu, aby sa prejavila väčšina jej vplyvov a mohli sa spravodlivo vyhodnotiť jej prínosy a negatíva. Zatiaľ pôsobí ako vhodný a účinný nástroj na pomoc domácnostiam, ktoré sú spôsobené špecifickými problémami (problém s finančnou gramotnosťou, neschopnosťou pripojiť sa na energetické služby štandardným spôsobom). V prípade problému s finančnou gramotnosťou je žiadúce, aby takáto domácnosť mala k dispozícii aj iné podporné sociálne služby. Sociálni pracovníci by takejto domácnosti umožnili pochopiť ako je potrebné plánovať toky a smerovania financií).

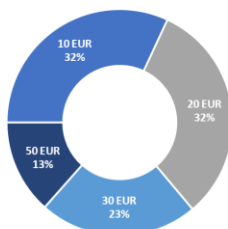
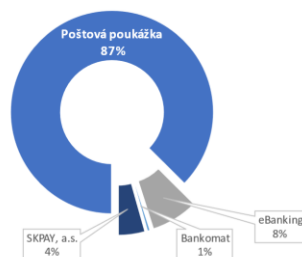
Predplatená elektrina ponúkaná ako „Predplatenka“ od VSD je dobre nastavený nástroj, ktorý môže pomôcť niektorým skupinám obyvateľstva v boji s energetickou chudobou.

Graf 13: Predplatenka v číslach

Predplatný systém úspešne funguje viac ako dva roky od 24.2.2022

Takmer 90% ľudí platí kredit na pošte

Najbežnejší je kredit za 10 a 20 EUR



37 667	kWh dodaných predplatným spôsobom
11 347	EUR zaplatených za kredit
10 297	dni dodávania všetkým predplattiteľom
75	krát uplatnená ochrana pred odpojením
4	priemerný počet dní čerpania núdzového kreditu
24	krát bola elektrina krátkodobou vypnutá
38	predplattiteľov využilo systém do 1.6.2024
0	ukončených zmlúv, všetci pokračujú

Zdroj: VSD a.s.

Stav k 1.6.2024

Energetická zraniteľnosť

Okrem už analyzovaných energeticky chudobných domácností však existujú aj také, ktoré k stavu energetickej chudoby majú veľmi blízko. Svojou vysokou spotrebou mnohokrát založenou na vysokoemisných zdrojoch energie čelia nielen vysokým nákladom za energiu, produkujú veľa emisií skleníkových plynov, ale spôsobujú aj znečisťovanie životného prostredia (najmä vzduchu), ktoré ovplyvňuje všetkých obyvateľov. Do takejto skupiny môžu patriť obyvatelia, ktorí sa snažia šetriť, a preto si udržiavajú spotrebu na nižšej úrovni, čo sa následne prejavuje na ich zdraví – fyzickom aj mentálnom, či ďalších sociálnych problémoch ako napr. sociálnom vylúčení. Kvôli obmedzovaným výdavkom na energiu však hranične nepatria do skupiny energeticky chudobných. Takéto domácnosti mnohokrát nie sú schopné získať úver, kvôli ich nízkym príjmom. Pri mierne zmenených vonkajších podmienkach (zvýšená cena energií, zmena klímy, ...) sa však už do skupiny energeticky chudobných môžu dostať. Aj takéto domácnosti potrebujú pomoc, aby sa z problému dostali čo najskôr. Výhodou skorého riešenia sú nižšie náklady zo strany štátu, keďže takéto domácnosti majú viac finančných prostriedkov, ale aj rýchlejší a skorší prechod k zdravému bývaniu, čo má následky pozitívne následky nielen na dotknutú domácnosť ale aj na široké okolie. Pomoc pre takéto domácnosti bude menej intenzívna v porovnaní s energeticky chudobnými. Takéto domácnosti sa môžu nazývať energeticky zraniteľné/ so sklonom k energetickej chudobe.

Zvlášť si treba uvedomiť nevyhnutnosť pomoci takýmto domácnostiam, keď fungujú nástroje ako Obnov dom, ktoré preplácajú aj domácnostiam bez finančných problémov 50% ich oprávnených výdavkov na rekonštrukciu. Tým dochádza k finančnej podpore domácností, ktoré takúto pomoc nepotrebujú a nechcenému zväčšovaniu rozdielov medzi ľuďmi.

Na základe spomenutého navrhujeme zaviesť definíciu energeticky zraniteľnej domácnosti, ktorá by mala nárok určité zvýhodnenia, ktoré by ich motivovali k zvyšovaniu energetickej efektívnosti.

Energeticky zraniteľná/citlivá domácnosť/so sklonom k energetickej chudobe je tá, ktorej celkový čistý ročný ekvivalentný disponibilný príjem (prepočítaný na počet členov domácnosti)¹⁵ je menší ako národný medián (8818 EUR za rok 2022 podľa oficiálnych údajov ŠÚ SR).

Takáto domácnosť má isté finančné prostriedky aj na financovanie rekonštrukcie, ale súčasne v mnohých prípadoch nemá dostatočný príjem na získanie komerčného úveru. Takýmto domácnostiam by mal byť poskytnutá pôžička s nízkou/nulovou úrokovou mierou a upravenými splátkami, ktoré by odzrkadľovali výšku úspory pochádzajúcu zo zvýšenia energetickej efektívnosti.

Tento pojem je potrebné ešte podriadiť terénnemu výskumu a na základe neho presne definovať oprávnenú skupinu aj množinu opatrení potrebných na riešenie problému.

¹⁵ Na základe ŠÚ SR: Ekvivalentný disponibilný príjem sa vypočíta tak, že disponibilný príjem domácnosti sa vydolí ekvivalentnou veľkosťou domácnosti. Tento príjem je potom priradený každému členovi domácnosti.

Ekvivalentná škála sa používa na výpočet ekvivalentnej veľkosti domácnosti. Pre výpočet indikátorov chudoby bola použitá v súlade s metodikou Eurostatu tzv. modifikovaná OECD škála, kde sa používajú koeficienty 1 pre prvého dospelého člena domácnosti, 0,5 pre druhého a každého dospelého člena domácnosti, 0,5 pre 14-ročných a starších a 0,3 pre každé dieťa mladšie ako 14 rokov. (ŠÚ SR)

Príklad: Domácnosť s dvomi rodičmi, deťmi 20,17 a 15 ročnými. Domácnosť má ekvivalentnú veľkosť podľa OECD škály na úrovni $3 = 1 + 0,5 + 0,5 + 0,5 + 0,5$. Pre určenie celkového čistého ekvivalentného disponibilného príjmu sa celkový čistý disponibilný príjem domácnosti vydolí číslom 3.

Záver

Energetická chudoba je významným problémom, ktorý potrebuje urgentné riešenia. Na Slovensku, ako v jednej z mála európskych krajín, sa už v súčasnosti nepriaznivá situácia v ostatnom čase zhoršuje. Súčasne, neriešením problému sa tento v budúcnosti len prehĺbi.

Potrebné je uvedomiť si, že týmto problémom netrpia len dotknuté domácnosti, ale všeobecná populácia. Domácnosti, ktoré nemajú dostatok finančných prostriedkov na udržanie vhodnej teploty vo svojej domácnosti používajú na vykurovanie aj nevhodné materiály ako odpad, čím spôsobujú emisie škodlivých látok do ovzdušia. Tým trpí všetka populácia, čo je sprevádzané aj s narastaním nespokojnosti a zvyšovaním nákladov na zdravotnú starostlivosť. Druhým problémom, ktorý by sa riešil súčasne s energetickou chudobou je napr. aj žaloba za znečistené ovzdušie, ktorá bola na Slovensko podaná, a Európsky súd jej vyhovel. Je spojená aj s vykurovaním nevhodnými nosičmi energie a nízkou energetickou hospodárnosťou obydľí.

Prvým potrebným krokom je prijatie definície, čím by sa vymedzil okruh domácností, ktoré by potrebovali získať podporu. Spolu s ňou je nevyhnutné určiť vhodné opatrenia na kompenzácie energeticky chudobným domácnostiam, aby sa mohla situácia začať zlepšovať.

Súčasne je potrebné rozšíriť pomoc aj pre domácnosti, ktoré ešte nemajú výrazný problém – t.j. výdavky na energie výrazne nemenia ich správanie ani neovplyvňujú zdravie, ale v prípade niektorých zmien (strata zamestnania, ...) by sa už ocitli vo vážnych problémoch.

Najdôležitejšie je začať konať hneď.

Použitá literatúra

Dokupilová, D., A. Stojilovska, P. Palma, J. P. Gouveia, E. G. Paschalidou, R. Barrella, M. Feenstra, A. Horta, C. Sánchez-Guevara, J. Kádár, M. Tesanovic, N. S. Thomaidis and T. A. Hamed (2024). "Exploring Energy Poverty in Urban and Rural Contexts in the Era of Climate Change: A Comparative Analysis of European Countries and Israel." *Energies* 17(12): 2939.

Dokupilová, D., & Gerbery, D. (2024). Hĺbková štúdia energetickej chudoby. Dostupné na: <https://www.prog.sav.sk/portfolio/hlbkova-studia-energetickej-chudoby/>

Eurostat - <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Energy Poverty Advisory Hub: <https://indicator.energypoverty.eu/>

Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR) – Rodinné účty 2021 a 2022

Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR) – EU SILC 2021 a 2022